

в межах 43–46%. Ріпакова сировина також використовується в хімічній промисловості. Крім того, ріпак має величезне значення як біодизельне паливо. Ріпак покращує структуру ґрунту, фітосанітарно оздоровлює поле, невиснажуючи, розрихляє ґрунт як просапна культура сівозміни із дотриманням зернових культур.

Сорт вважається придатним для набуття прав на нього як на об'єкт інтелектуальної власності, якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, відмінним, однорідним та стабільним. Сорт відповідає умові відмінності, якщо за проявом його ознак він чітко відрізняється від будь-якого іншого сорту, загальновідомого до дати, на яку заявка на цей сорт вважається поданою. Сорт вважається однорідним, якщо з урахуванням особливостей розмноження всі рослини цього сорту залишаються достатньо схожими (однорідними) за основними ознаками, зазначеними в описі сорту. Сорт вважається стабільним, якщо його основні ознаки, зазначені в описі сорту, залишаються незмінними після неодноразового розмноження, а в разі особливого циклу розмноження – в кінці кожного циклу. Державна реєстрація сорту здійснюється якщо сорт є відмінним, однорідним та стабільним, ухвалена назва сорту та сорт придатний для поширення в Україні.

Польові дослідження для всіх категорій сортів, на які набуваються права, мають тривати, що найменше два незалежних вегетаційних цикли. Експертизу проводять у двох закладах експертизи в основному і додатковому.

Для проведення кваліфікаційної експертизи на відмінність, однорідність та стабільність, об'єкти заявки на сорти групують за найвідміннішими морфологічними ознаками для кожного сорту. Для групування сортів використовують ознаки, які, як відомо з практики, не варіюють або дуже слабо варіюють у межах сорту. Ці ознаки можуть бути використані окремо або в комбінаціях з іншими. Рекомендовано для групування такі ознаки, як наявність ерукової кислоти в насінні, наявність частки листка та час цвітіння.

Методикою для проведення кваліфікаційної експертизи передбачено 22 ознаки. А саме: ерукова кислота, сім'ядолі за довжиною, сім'ядолі за шириною, інтенсивність зеленого забарвлення листка, частка листка, кількість часток, зубчастість краю, довжина і ширина листка, довжина черешка, час початку цвітіння, забарвлення пелюсток квітки, ширина та довжина пелюстки, висота та ширина рослин, довжина стручка, довжина носика стручка, довжина плодоніжки стручка, тенденція до формування суцвіть в рік весняної сівби, тенденція до формування суцвіть в рік пізньо-літньої сівби.

За останні три роки (2020–2022 рр.) до Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні (Реєстр) включили 39 сортів ріпаку озимого та 8 сортів ріпаку ярого, які рекомендували для Лісостепової зони України. У Реєстрі переважає іноземна селекція (39 сортів) у ріпаку озимому тоді, як у ріпаку ярому 12,5% вітчизняної селекції, а іноземної – 87,5% (7 сортів). Наданий час основна маса сортів ріпаку які зареєстровані у Реєстрі належать іноземній селекції.

УДК 582.572.226:581.41(477-25)

Кикоть Л. М., к.б.н., н.с. відділу квітничково-декоративних рослин
Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
E-mail: kykotlarysa@gmail.com

ОНТОМОРФОГЕНЕЗ РОСЛИН РОДУ ЛІЛІЇ (*LILIUM* L.) З СОРТОГРУПИ ОТ-ГІБРИДИ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Згідно Міжнародної класифікації сорти лілій, відповідно до їх походження, розподілені на дев'ять основних груп. Тривалий час масова селекція лілій здійснювалася у межах Розділів I–VII між генетично близькими видами та їх гібридами. Однак у результаті використання, починаючи з 50-х років ХХ століття, нових технологій, стало можливим отримувати життєздатні рослини від міжсекційного схрещування лілій різних розділів. Такі сорти об'єднали в окремий Розділ VIII, всередині якого виділяють окремі гібридні групи, що мають спільних предків, зокрема, групу ОТ.

ОТ або Орієнпет-гібриди (OT hybrids, Oriempet hybrids) отримують від схрещування лілій з Розділу VI (Trumpet and Aurelian Hybrids) і Розділу VII (Oriental Hybrids). Літературні відомості про ці сорти фрагментарні, рекомендовані виробни-

ками технології передбачають вирощування їх в контрольованих умовах теплиць і не розраховані на самостійне отримання посадкового матеріалу. Відомо, що сорти цієї сортогрупи, як правило, триплоїдні (за винятком кількох тетраплоїдів), і не утворюють виповненого насіння.

Успішне вирощування та розмноження лілій з сортогрупи ОТ в умовах відкритого ґрунту Полісся і Лісостепу України передбачає попереднє дослідження біологічних особливостей цих рослин. З цієї метою на базі колекції лілій НБС у 2007 році розпочато сортовивчення ОТ-гібридів.

Відомо, що доросла рослина лілії є симподіальною системою пагонів послідовних порядків, які змінюють один одного. Надземна видовжена частина цих пагонів щорічно відмирає, а підземна вкорочена з бруньками відновлення залишається в ґрунті. Брунька відновлення монокарпіч-

ного пагону лілї закладається щороку на вершині денця всередині материнської цибулини при основі квітконосної частини пагона. Нами встановлено, що у ОТ-гібридів одна, дуже рідко дві, брунька відновлення закладається у квітні або на початку травня у рік, який передує квітванню.

Луски вкороченої частини пагона відновлення (майбутньої цибулини) формуються швидко, протягом перших 2–3 місяців, і до червня-липня, залежно від сорту, закладається 12–19 лусок. Після закладання лусок починається дуже повільне утворення зачатків листків, також у почерговому порядку. До кінця серпня, а головним чином у вересні, інтенсивність листкоутворення дуже зростає, брунька відновлення видовжується і до листопада повністю формується. В період закладання листків на денці формуються нові додаткові корені; закладені у попередні 1–2 роки з відповідними частинами денця теж залишаються живими, тому на початок листопада цибулина ОТ-гібридів має 9–18 коренів (залежно від сорту).

Таким чином, восени завершується формування вегетативної частини пагона відновлення. При вирощуванні у відкритому ґрунті рослина впадає у стан вимушеного спокою. Навесні наступного року, з III декади квітня – I декади травня, починається ріст пагона. Посилено ростуть підцибулинні корені, у зоні I-III метамерів видовженої надземної частини пагона закладаються стеблові корені. На час виходу пагону відновлення на поверхню ґрунту його конус наростання перебуває на II етапі органогенезу (закладання листків). До кінця першого місяця вегетації в надцибулинній підземній частині стебла у акропетальному порядку формується 5–6 ярусів стеблових коренів.

Встановлено, що цибулини ОТ-гібридів на початок вегетації мають частини денця з відповідними їм лусками і коренями, сформованими у два попередніх роки, а у окремих ОТ-гібридів навіть чотирьох (чим пояснюється їх великий розмір).

Одночасно з ростом пагону відновлення на його верхівці починається процес формування суцвіття. Закладаються приквітки, осі суцвітті і приквітнички, в пазухах яких з'являються зачат-

ки квіток. На початок третього тижня від початку вегетації рослини конус наростання досягає IV-V етапів органогенезу (формування приквіток, приквітничків, квіток) і діаметру 1 см. Таким чином, закладання суцвіття і квіток відбувається надземно, на верхівці вегетуючого пагона, і припадає на початок травня, коли в умовах Києва можливі пізні заморозки. Не зважаючи на це, за всі роки спостереження не було помічено шкідливого впливу низьких температур на вегетативні чи генеративні частини рослин.

Закладання квіток відбувається в акропетальному порядку, кожна має два приквітнички (закладаються по чергово, але дуже зближено), усі осі суцвіття мають по дві приквітки. Примордії приквіток і приквітничків на верхівці вкриті трихомами. На 40–50 день вегетації суцвіття і пуп'янки стають помітними, відмічається фаза видимої бутонізації. У ОТ-гібридів розвиток закладених квіток сповільнений. В кінці другого місяця вегетації, за місяць до квітвання, їх конус наростання досягає лише VI етапу (закладка і початок росту елементів андроцею і гінецею).

Квітвання настає на 80–90 день від початку вегетації надземної частини пагона. Фенологічна фаза початку квітвання, залежно від сорту, припадає на II, рідше – I чи III декаду липня і може тривати до початку серпня. Плодів і виповненого насіння ОТ-гібриди не формують (за винятком тетраплоїдних сортів), тому видаляти залишки квіток по закінченню квітвання не обов'язково. Пожовтіння пагонів з втратою ними декоративності починається пізно, з другої половини до кінця вересня. Відмирання надземних пагонів триває до листопада.

Таким чином, проведені нами дослідження онтоморфогенезу дозволяють виділити критичний момент у розвитку рослин ОТ-гібридів лілій, на який припадає закладка бруньки відновлення наступного сезону і формування суцвіття поточного року, а саме період з II-III декад квітня по I декаду травня. У цей час рослини потребують додаткового підживлення мінеральними або органічними добривами, і достатнього зволоження.